

International Journal of Language Education and Teaching
Volume 1 / 2013

**KANITLAYICI METİNLERİN METİN DİLBİLİMİ AÇISINDAN
ÇÖZÜMLENMESİ: “BİLGİSAYAR YALNIZLIĞI” ÖRNEĞİ**

Bekir GÖKÇE

Recep Tayyip Erdoğan University
Turkish Education

ÖZET

Geleneksel dil bilgisinde cümle, en üst düzey dil birimi olarak kabul edilmiş; bu anlayış, 1960'lı yıllardan sonra gelişen metin dilbilimle değişmeye başlamıştır. Metin çözümlemede cümlenin tek başına yetersiz kaldığı anlaşılarak metin dilbilimin ilkeleri temel alınmaya başlamıştır. Bu bağlamda metin dilbilim, bir metni kendi içinde ve kendisi için incelemeyi seçmiş; metni oluşturan yapılar ve bu yapılar arasındaki ilişkileri sorgulamıştır. Metin; bildirişim temeline dayanan, sözlü veya yazılı dil ürünüdür. Yazılı bir metin, cümlelerin art arda sıralandığı bir yapı olmayıp yazarın bilinçli seçimleri sonucunda oluşturulmuştur. Bağdaşıklık ve tutarlılık, bu yapının vazgeçilmez ölçütleridir. Metin, “dilsel bütünlük” olmasını büyük ölçüde bu iki öğeye borçludur. Bu çalışmada, kanıtlayıcı metinleri metin dilbilimsel yöntemle incelemenin olanaklı ve işlevsel olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla kanıtlayıcı metinleri temsil ettiği varsayılan deneme türü seçilmiştir. MEB Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki deneme türündeki **Bilgisayar Yalnızlığı** adlı metnin, metin dilbilim açısından taşıdığı değer sorgulanmaya çalışılmıştır. Betimsel taramaya başvuru ve doküman incelemesinden yararlanan çalışmada; metni oluşturan cümleler numaralandırılmış, bu cümlelerin kendi içinde ve birbiriyle ilişkisi, derin yapıdaki rolü ayrıntılı olarak saptanmıştır. **Bilgisayar Yalnızlığı** denemesi, üç bölümde çözümlenmiştir. Betimleme bölümünde metin, tür ve içerik yönünden ele alınmış; çözümleme bölümünde metnin bağdaşıklık ve tutarlılık görünüşleri incelenmiş; yorumlama bölümünde ise elde edilen verilerden hareketle değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışmanın sonucunda kanıtlayıcı metinlerin çözümlenmesinde metin dilbilimin olanaklarından yararlanmanın işlevsel olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deneme, metin, metin dilbilim, çözümleme, bağdaşıklık, tutarlılık.

**ANALYSIS OF PERSUASIVE TEXTS IN TERMS OF TEXT LINGUISTICS:
EXAMPLE OF “COMPUTER LONELINESS**

ABSTRACT

Sentence in traditional grammar, adopted as a unit of the high-level language, this understanding, the 1960s began to change with the evolving text linguistics. Text analysis alone is inadequate sentences understood to be based on the principles of text linguistics began. In this context, text linguistics, a text in and of itself has selected for review, the text forming the relationships between structures and these structures have been questioned. The text which is based on communicative, verbal or written language is the product. A written text, sentences are ranked in succession, but have been created as a result of the author's conscious choices. Coherence and consistency, these structures are indispensable criteria. Text, "linguistic integrity" that is greatly indebted to these two elements.

In this study, supporting text text linguistic and functional manner possible examination reveals that it is aimed. For this purpose, substantiating the text is supposed to represent the selected type of experiment. 8 Ministry of Education Publications Grade Turkish essays in the book's text on the computer loneliness, text linguistics has been tried to be questioned in terms of intrinsic value. Referring to the descriptive survey and document analysis utilized in the study; forming the text of the numbered sentences, and those sentences in their own relationships with each other, the deep structure has been identified in detail the role. Computer Loneliness trial, were analyzed in three sections. Description section of the text , type, and discussed in terms of content ; analysis section view of text coherence and consistency were examined; obtained from data interpretation section of the assessment were made. In the analysis of results of the study in the supporting text to benefit from the opportunities of text linguistics has proved to be functional.

Key Words: Essay, text, text linguistics, analysis, coherence, consistency.

Kuramsal Bilgiler ve İlgili Araştırmalar

Günay (2007: 85), deneme türüne, metin tipleri sınıflamasına göre kanıtlayıcı metinlerin içinde yer verir. Kanıtlayıcı metinlerde var olan görüşleri kabul etmeme, yeni bir düşünceyi açıklama ve tartışma havası vardır. Bir görüş savunarak karşıt görüşleri ikna edecek anlatım teknikleri kullanma, bu metinlerin asıl işlevini oluşturur.

Metin sözcüğü, Türkçe Sözlük (2005: 1382)'te “Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst” şeklinde açıklanır. Latince “textus” sözcüğü ise “dokuma” anlamına gelir. Bir kumaşın yüzlerce ipin art arda, yan yana gelmesiyle oluşması gibi, metin de yazarının pek çok ögeyi birbirine aşama aşama eklemesiyle, bir dokuma sürecinin sonunda ortaya çıkar.

Aksan, metin dilbilim terimini ilk olarak 1955 yılında Coseriu'un kullandığını belirtmiştir. Türkiye’de ise bu terim son 15-20 yıldır gelişme göstermiş ve metin çözümlemenin klasik yöntemler dışında da yapılabileceği ispatlanmıştır (Özkan, 2004: 168).

Değişik araştırmacılarca geliştirilen metin tanımlamalarına rastlanmaktadır. Günay (2007: 44), “belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünü” biçiminde açıkladığı metnin temel işlevi olarak “bildirişim”i görür.

Coşkun (2005:5), hiçbir metnin bir konuyla ilgili cümlelerin rastgele biçimde sıralanmasından ibaret olmadığını; aksine bir metindeki cümlelerin yazar tarafından bilinçli olarak belli bir mantık silsilesi içinde bir araya getirildiğini; bu noktada metnin nitelikleri, metin olanla metin olmayan arasındaki farklar, metnin oluşturulma aşamaları, bir metni oluşturan yapıların neler olduğu ve bunların nasıl değerlendirileceği gibi soruların ortaya çıktığını söylemektedir.

Metin dilbilim, metni inceleme konusu seçmekle birlikte Günay (2007: 51)'ın da belirttiği gibi "geleneksel dil bilgisinden ve metin çözümleme biçimlerinden farklılaşan bir yaklaşımdır." Yılmaz (2010: 9) da "metin incelemelerinde artık, geleneksel olarak sözcüklerin veya cümlelerin belirlenmesi ve bu birimlerin aralarındaki ilişkilerin incelenmesi, yeterli ve geçerli bir yöntem sayılmamaktadır." sözüyle alanın içeriğini belirginleştirir. Ayata-Şenöz (2005: 58) ise "metin dil bilim, metinlerin içeriğinden çok, bizzat metnin oluşturulmasında etkili olan kuralları, metinlerin üretimi ve iletişimsel işlevleriyle ilgilenir." demektedir. Ayrıca, "Metin dilbilim neyi inceler?" sorusu, Günay'ın da belirtmiş olduğu gibi: "Metin dilbilim, metnin örgütleniş biçimini, onun bünyesinde yer alan toplumsal, düşünsel, imgesel ve daha nice yapıların belirlenimlerini inceler." şeklinde yanıtlanabilir (Günay, 2007: 43).

Araştırmacılar, metnin kendine özgü yapısı ve işlevi olduğu konusunda birleşir. Bu iletişimsel işlevi yerine getirmek için bir metnin taşınması gereken yedi özellikten söz edilmektedir: 1. Bağdaşıklık (cohesion), 2. Tutarlılık (coherence), 3. Amaçlılık (intentionality), 4. İkna Edicilik (Kabul Edilebilirlik-Acceptibility) 5. Bilgilendiricilik (Informativity) 6. Durumsallık (Situationality), 7. Metinlerarasılık (Intertextuality).

Demir (2008: 52) metin dilbilim yöntemlerini geleneksel yazın incelemelerinden ayıran en önemli özelliklerden birinin metnin kendi iç yapısı içerisinde değerlendirilmesi olduğunu; eğer metnin anlamı metnin dışında, yazın tarihi içerisinde aranacak olursa öznel yargıların ortaya çıkacağını; sürekli kabul görmüş yargılarla tek boyutlu bir incelemenin söz konusu olacağını belirtmektedir.

Metin dilbilim üzerine yapılan çalışmalarda değişik yöntemler kullanılmıştır. Bu çalışmada Günay (2007: 67)'ın anlatı metinleri için belirttiği "betimleme", "çözümleme" ve "yorumlama" basamakları izlenmiş; metinlerin metin dilbilimin ilkelerine uygunluğu belirlenmiştir. Böylece temelde bir iletişim ögesi olan metni, bütünlük ilkesi doğrultusunda ele almak olanaklı duruma gelmiştir.

Metin dilbilimsel yaklaşımda, yazılı veya sözlü bir ürünün metin olarak kabul edilebilmesi için iki temel ölçüt vardır: Bağdaşıklık (cohesion) ve tutarlılık (coherence). Bağdaşıklık, bir metnin sözel yapısına gönderimde bulunurken; tutarlılık, bu sözel yapının öğeleriyle ulaşılabilecek kavramsal alandaki tüm ilişkilere gönderimde bulunmaktadır (Subaşı, 1995: 83; Günay, 2007: 52-54). Tutarlılık Aksan'ın da belirttiği gibi “bir metni oluştururken sözceler arasındaki anlam ve mantık bağıntısı”dır (Aksan, 1998: 35). Leylâ Subaşı Uzun, *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı* adlı çalışmasında; metnin uyumluluğunu sağlayan dilsel öğelerin, “hem bölümlerin kendi içlerinde hem de bölümler arasında dilbilgisel, sözdizimsel, anlamsal ve mantıksal bağıntılar kurulmasına yardımcı olduklarını” belirtmiştir. Uzun'a göre; bağdaşıklık sağlayan dilsel öğeler “metnin bir anlam bütünlüğü olarak algılanmasını, yani metin içinde bir yerdeşlik (Fr. isotopie) oluşturulmasını” sağlar. Bu öğeler arasında, eylemlerin zaman uyumları, göstergenin dizilişleri, art gönderimleri (Fr. anaphore), ön gönderimleri (Fr. cataphore) ve bağıntı öğeleri (Fr. connecteur) sayılabilir (Subaşı, 1995: 84).

Problem Durumu

Bu çalışmada MEB'in İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki **Bilgisayar Yalnızlığı** adlı metnin, metin dilbilim açısından taşıdığı değer sorgulanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Metin dilbilim, metni konu olarak seçen bir alandır. Metin, yalnızca sözcüklerden veya cümlelerden oluşan bir yapı değildir, bir iletişim ögesidir. Bu yönüyle cümlelerin toplamından farklı bir anlam sunmaktadır. Bu durumda dilbilim çalışmalarının daha sağlıklı yapılabilmesi için metin üzerinde ve metin bağlamında çalışılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı; MEB Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki **Bilgisayar Yalnızlığı** adlı metnin, metin dilbilim açısından taşıdığı değeri saptamak ve kanıtlayıcı metinleri metindilbilimsel yöntemle incelemenin olanaklı ve işlevsel olduğunu ortaya koymaktır.

Araştırmanın Önemi

Metin dilbilim üzerine yapılan çalışmalarda değişik yöntemler kullanılmıştır. Bu çalışmada Günay (2007: 11)'in belirttiği betimleme, çözümlenme ve yorumlama basamakları izlenerek incelenen öykünün metin dilbilimin ilkelerine uygunluğu belirlenmiştir. Böylece temelde bir iletişim ögesi olan metni, bütünlük ilkesi doğrultusunda ele almak olanaklı duruma gelmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma; TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki **Bilgisayar Yalnızlığı** metni ile sınırlıdır.

Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama teknikleri ve toplanan verilerin çözümlenmesine ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, tarama modeline başvurulmuş, doküman incelemesinden yararlanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini ilköğretim Türkçe ders kitabındaki kanıtlayıcı metinler; örneklemi ise kanıtlayıcı metinleri temsil ettiği varsayılan MEB Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki **Bilgisayar Yalnızlığı** adlı metin oluşturmaktadır.

Veri Toplama Tekniği

Verilerin çözümlenmesi aşamasında öncelikle araştırmaya kaynaklık eden TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki **Bilgisayar Yalnızlığı** adlı metin, metin dilbilimin olanaklarından yararlanılarak çözümlenmiştir. Metni oluşturan cümleler numaralandırılmış, bu cümlelerin kendi içinde ve birbiriyle ilişkisi, derin yapıdaki rolü ayrıntılı olarak saptanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde **Bilgisayar Yalnızlığı** denemesi, üç bölümde çözümlenmiştir. Betimleme bölümünde metin, tür ve içerik yönünden ele alınmış; çözümleme bölümünde metnin bağdaşıklık ve tutarlılık görünümü incelenmiş; yorumlama kısmında ise elde edilen verilerden hareketle değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bilgisayar Yalnızlığı Metninin Bulguları ve Yorumları

Bilgisayar Yalnızlığı Metninin Betimlenmesi

Bilgisayar Yalnızlığı metni, kanıtlayıcı bir metin niteliğinde olup Ali Çolak (2011: 85-87) tarafından yazılmış, deneme türünde bir eserdir. Günay (2007: 85), deneme türüne, metin tipleri sınıflamasına göre kanıtlayıcı metinlerin içinde yer verir. Kanıtlayıcı metinlerde var olan görüşleri kabul etmeme, yeni bir düşünceyi açıklama ve tartışma havası vardır. Bir görüş savunarak karşıt görüşleri ikna edecek anlatım teknikleri kullanma, bu metinlerin asıl işlevini oluşturur. İncelenen metinde deneme türünün belirleyici öğelerine rastlanmaktadır.

Bilgisayar Yalnızlığı metninde temelde bir araç olan bilgisayarın insanları birbirinden kopararak yalnızlığa sürüklediği üzerinde durulmuştur. “Fakat bilgisayarı ‘insanüstü’ bir nesne konumuna çıkarıp bütün zamanını onun başında geçirenlerin, eşyanın soğuk ve derin yalnızlığına düştüklerini; hayallerini işletmek yerine, çağdaş bir köleliği benimsediklerini söyleyebiliriz (26).” cümlesi, bu görüşü desteklemektedir.

Metinde yazar öznel yargılara başvurup okuru inandırmaya yönelik sözlere sıkça yer vermiştir. “Bilgisayar âşıkları, ellerinin altındaki aleti, işlerini kolaylaştıran bir köle olarak görmüyor gibi geliyor bana (13). Gönlünü, hayallerini ve zamanını makinesine hasreden bilgisayar meftunu, sınırsız işlem kabiliyetleri karşısında şaşkına döner (18). Teknolojinin ürünü olan araçlar, insanı insandan uzaklaştırmaya başladığı anda efendiliğini ilan etmiş olur (23). Çocuklarını iyilik yaptıklarını sanarak dünyayı henüz tanımaya başladıklarında onları bilgisayar karşısına oturtan anne babalar ne büyük bir günah işlemiş olurlar (32)!” Bu cümlelerin sayısı rahatlıkla çoğaltılabilir. Yazar bu yöntemi kullanarak deneme türünün belirleyici öğelerini yansıtır. Kanıtlayıcı metinler arasında yer alan deneme, bir tezin kanıtlarını ortaya koymak yoluyla okuru inandırır.

Bilgisayar Yalnızlığı metninde yazarın işlediği tez şöyle belirtilebilir: Kişi, bilgisayarın bir araç olduğunu unutmayı bilinçli ve ölçülü bir tutum içinde olmalıdır.

Bilgisayar Yalnızlığı Metninin Çözümlemesi

Metnin yapısal düzenlenişinde kanıtlayıcı metinlerin sıralı düzeni göz önünde bulundurulmuştur. Bilgisayar Yalnızlığı metni 41 cümle, 497 sözcük ve 8 paragraftan oluşmaktadır. Metnin izleksel yapısı üç bölümde incelenebilir: Başlangıç, bilinen varsayımları anımsatma, savunulacak düşünceye gelme.

Başlangıç

1-5. cümleler: Bu bölümde bilgisayar meraklılarının bilgisayarı aşrı biçimde yüceltmesine, ölçsüz tutumlarına yer verilir. Yazar, bilgisayarı “harikulade, efsanevi bir yaratık”, “mağrur bir sevgili”ye; bilgisayar meraklılarını ise “elindeki makinenin âşığı, mahkûmu, mecburu”, sevgilisinin meziyetlerini nazmeden divan şairi’ne benzetererek bu bölümü etkileyici kılmıştır. Bu anlatım, metinde bilgisayar konusunda ölçülü ve bilinçli oma tezinin savunulacağını ipuçlarını vermektedir.

Bilinen Varsayımları Anımsatma

6. cümleden itibaren: Başlangıçta hissettirilen bilgisayar meraklılarının bilgisayarı yücelten, aşrı tutumlarından gerçekçi yaklaşıma geçilir. 6-25. cümleler: Bilgisayar insanoğlunun işini kolaylaştıran bir yardımcıdır. Bu marifetlerine karşın o, bir makinedir. Ancak bilgisayarın bir makine olduğunu unutan tutkunlar, ona bağımlı duruma gelir. Bu durum kaçınılmaz bir yalnızlığı doğurur.

Savunulacak düşünceye gelme

26. cümleye kadar: Yazarın savunduğu düşünceyi örnekleyen durumlar ortaya konulur. Yazar, Ahmet Haşim’in “Zamanımızın kölesi makinedir.” sözünü ve “O Belde” şiirindeki “Bir sen, bir ben, bir de o mai deniz...” dizesini örnek verir.

26-41. cümleler: Yazar, çocukları belli bir yaşa kadar bilgisayardan uzak tutup tabiatı, kuşları, balıkları, kitapları, insanları tanımak ve sevmek gerektiği tezini savunur. Bu konuda anne babaların, bilinçli olmaması durumunda yalnız ve mutsuz çocukların varlığının kaçınılmaz olacağını belirtir. Jean J. Rousseau (Jan J. Russo)’nun “Salıverin çocuğu tabiata!” sözünü örnek vererek çocuğun, tabiat, kitap ve insan ile bütünleşmesi gerektiği düşüncesini ön plana çıkarır.

Bilgisayar Yalnızlığı Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

Metindeki Artgönderim İlişkileri

Metinde belirlenen artgönderim yapıları şu şekildedir:

Adıl kullanımı ile artgönderim

1. cümle → 2, 4, 5, 7 ve 9. cümleler arasında artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“**Bilgisayar meraklılarının** konuşmalarına hiç tanık oldunuz mu bilmem (1). Programlardan, oynadıkları oyunlardan, bilgisayar dünyasındaki yeni gelişmelerden öyle heyecanla söz ederler; bunları öyle ballandıra ballandıra anlatırlar ki siz, bilgisayar denen nesnenin harikulade efsanevi bir yaratık olduğuna inanmaya başlarsınız (2). Övgüleri ve tasvirlerinin parlaklığı, sevgilisinin meziyetlerini nazmeden divan şairinin marifetlerinden pek aşağı kalası değildir (4). Anlayacağınız, bilgisayar **onlar** için mağrur bir sevgilidir (5). **O**, insanoğlunun işini kolaylaştıran, zamanını bereketlendiren ve hafızasının yükünü hafifleten hatırı sayılır bir “yardımcı”dır (7). Ama bütün marifetlerine rağmen bir makinedir **o** (9).”

1. cümledeki “bilgisayar meraklıları” ad öbeğine, 2. cümledeki gizli onlar, 4. cümledeki “gizli onların”, 5. cümledeki “onlar” adılı, 7. ve 9. cümledeki “o” adılı gönderimde bulunur. Ayrıca 2. cümledeki “programlardan, oynadıkları oyunlardan, bilgisayar dünyasındaki gelişmeler” sözcük gruplarına, aynı cümledeki “bunları” adılı gönderimde bulunur.

5. cümle → 6. cümle arasında artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Anlayacağınız, **bilgisayar** onlar için mağrur bir sevgilidir (5). Meraklılarının meftunu oldukları **bu** “**medeniyet harikası**”nı hafife aldığımız sanılmasın (6).”

5. cümledeki bilgisayar adına, 6. cümledeki “bu medeniyet harikası” sözcük grubu gönderimde bulunur.

13. cümle → 14. cümle arasında artgönderim ilişkisi kurulmuştur

“Bilgisayar âşıkları, ellerinin altındaki **aleti**, işlerini kolaylaştıran bir köle olarak görmüyor gibi geliyor bana (13). Marifetlerinin çokluğu, **bu** “**aleti**” bir teknoloji ürünü olmaktan çıkarıp meraklılarının gözünde “olağanüstü güçlerle donanmış harikulade yaratık” mevkiine yükseltmiş adeta (14).”

14. cümledeki “bu aleti” sözcük grubu, 13. cümledeki “alet” adına gönderimde bulunur.

15. cümlede artgönderim ilişkisinden söz edilebilir.

“Denilebilir ki **makine** “efsanevi”leştikten sonra insan, yavaş yavaş **onun** kölesi olmaya durur (15).” Burada geçen makine adı, aynı cümlede “onun” adılı ile karşılanmıştır.

18. cümle → 19, 20. cümleler arasında artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Gönlünü, hayallerini ve zamanını makinesine hasreden **bilgisayar meftunu**, sınırsız işlem kabiliyetleri karşısında şaşkına döner (18). Bu şaşkınlık **ona**, “**bütün işlerini tuşlara dokunarak halledebilme**” **gücüne sahip olduğu havasını verir**, işte **burası**, onun insanlar arasında el ayak çekip kendi dünyasının duvarları arsında kapandığı yerdir (19). Bilgisayarı ve o (20)...”

19. cümledeki “ona” adılı, 20. cümledeki “o” adılı, 18. cümledeki “bilgisayar meftunu” ad öbeğine gönderimde bulunur. 19. cümledeki “bütün işlerini tuşlara dokunarak halledebilme” gücüne sahip olduğu havasını verir” sözü, aynı cümlede “burası” adılı ile karşılanmıştır.

23. cümle → 24. cümle arasında artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“**Teknolojinin ürünü olan araçlar**, insanı insandan uzaklaştırmaya başladığı anda efendiliğini ilan etmiş olur (23). Ne yazık ki **onların** insana dokunan elleri, gülümseyen yüzleri ve sıcak kalp atışları yoktur (24).”

24. cümledeki “onların” adılı, 23. cümledeki “teknolojinin ürünü olan araçlar” sözcük grubuna gönderimde bulunur.

26. cümlede artgönderimden söz edilebilir.

“Fakat **bilgisayarı** “insanüstü” bir nesne konumuna çıkarıp bütün zamanını **onun** başında geçirenlerin, eşyanın soğuk ve derin yalnızlığına düştüklerini; hayallerini işletmek yerine, çağdaş bir köleliği benimsediklerini söyleyebiliriz (26).

26. cümledeki “onun” adılı, “bilgisayar” adına gönderimde bulunur.

32. cümle → 33. cümle arasında artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Çocuklarını iyilik yaptıklarını sanarak dünyayı henüz tanımaya başladıklarında onları bilgisayar karşısına oturtan **anne babalar** ne büyük bir günah işlemiş olurlar (32)! Şüphe yok ki bir zaman sonra sevgisiz, geçimsiz; paylaşmayı, affetmeyi, gülüp mutlu olmayı bilmeyen çocuklar bulurlar evlerinde (33).”

32. cümledeki “anne babalar” adı, 33. cümledeki gizli onlar adılı ile karşılanmıştır.

39. cümle → 40, 41. cümle arasında artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“**Bilgisayar** (39)? Tanıştırmayın **onu**, zamanı gelince bir köle olarak kullansın **çocuklar** (40). Şimdilik tabiatla, kitaplarla, insanlarla doldursunlar **dünyalarını** (41)...”

40. cümledeki onu adılı, 39. cümledeki “bilgisayar” adına gönderimde bulunurken 40. cümledeki çocuklar adı, 41. cümledeki gizli onlar adılı ile karşılanmıştır.

Metindeki Öngönderim İlişkileri

7. cümle: 8, 9. cümleler arasında öngönderim ilişkisi kurulmuştur.

O, insanoğlunun işini kolaylaştıran, zamanını bereketlendiren ve hafızasının yükünü hafifleten hatırı sayılır bir “**yardımcı**”dır (7). Artık “modern” insanın ikinci eli, gözü, kulağı olmuştur **bilgisayar** (8). Ama bütün marifetlerine rağmen **bir makinedir o** (9).”

10. cümle ile 11. cümleler arasında öngönderim ilişkisi kurulmuştur

Makine ise olsa olsa kölesi olur insanın (10). Ahmet Haşim, bir yazısında **Zamanımızın kölesi makinedir** der (11).”

Denemede rastlanan bir diğer gönderim türü metin dışı gönderim ilişkisidir. Gönderim ögesinin gönderimde bulunduğu ad veya durumlar, metin dışında bırakılır. Böylece okur, gönderimi kendisi belirler.

Denemede yer alan metin dışı gönderim ögeleri aşağıda gösterilmiştir.

“Bilgisayar meraklılarının konuşmalarına hiç **tanık oldunuz mu** bilmem (1).”

“Programlardan, oynadıkları oyunlardan, bilgisayar dünyasındaki yeni gelişmelerden öyle heyecanla söz ederler; bunları öyle ballandıra ballandıra anlatırlar ki **siz**, bilgisayar denen nesnenin harikulade efsanevi bir yaratık olduğuna inanmaya **başlarsınız** (2).”

“Çok geçmeden karşınızdaki adamın, elindeki makinenin aşığı, mahkûmu ve mecburu olduğunu **anlarsınız** (3).”

“**Anlayacağınız**, bilgisayar onlar için mağrur bir sevgilidir (5).”

“Meraklılarının meftunu oldukları bu “medeniyet harikası”nı **hafife aldığımız** sanılmasın (6).”

“Bilgisayar âşıkları, ellerinin altındaki aleti, işlerini kolaylaştıran bir köle olarak görmüyor gibi geliyor **bana** (13).”

“Fakat bilgisayarı “insanüstü” bir nesne konumuna çıkarıp bütün zamanını onun başında geçirenlerin, eşyanın soğuk ve derin yalnızlığına düştüklerini; hayallerini işletmek yerine, çağdaş bir köleliği benimsediklerini **söyleyebiliriz** (26).”

“Bir yaşa kadar çocuklar bilgisayardan uzak tutulmalıdır **kanaatimce** (28)...”

“**Salverin** çocuğu tabiata (36)!”

Bilgisayarların örtüsünü **örtün siz** de (37).

“**Salverin** çocukları gün ışıklarına, salverin oyunlara, şarkılara ve kalabalıklara (38).

“**Tanıştırmayın** onu, zamanı gelince bir köle olarak kullansın çocuklar (40).

Verilen cümlelerde altı çizili sözcük ve sözcük gruplarında iyelik adılı ve siz adılı, metin dışında bulunur. Metnin dışındaki kişi okurdur; okura yöneltilen bu değerlendirmeler, okurun zihninde bir kurgu oluşturur.

Metindeki Bağıntı Ögeleri

Metindeki bağıntı ögeleri, aşağıda yer almaktadır.

“Artık “modern” insanın ikinci eli, gözü, kulağı olmuştur bilgisayar (8). **Ama** bütün marifetlerine rağmen bir makinedir o. (Karşıtlık)

“Marifetlerinin çokluğu, bu “aleti” bir teknoloji ürünü olmaktan çıkarıp meraklılarının gözünde “olağanüstü güçlerle donanmış harikulade yaratık” mevkiine yükseltmiş âdeta (14). **Denilebilir ki** makine “efsaneveni”leştikten sonra insan, yavaş yavaş onun kölesi olmaya durur (15). (Sürerlik-katkı)

“Teknolojinin ürünü olan araçlar, insanı insandan uzaklaştırmaya başladığı anda efendiliğini ilan etmiş olur (23). **Ne yazık ki** onların insana dokunan elleri, gülümseyen yüzleri ve sıcak kalp atışları yoktur (24).” (Neden)

“Aklı başında bilgisayar kullanıcılarına hatta bu makineye “ölçülü” bir aşkla bağlı olanlara sözümüz olmaz (25). **Fakat** bilgisayarı “insanüstü” bir nesne konumuna çıkarıp bütün zamanını onun başında geçirenlerin, eşyanın soğuk ve derin yalnızlığına düştüklerini; hayallerini işletmek yerine, çağdaş bir köleliği benimsediklerini söyleyebiliriz (Karşıtlık).

“Çocuklarını iyilik yaptıklarını sanarak dünyayı henüz tanımaya başladıklarında onları bilgisayar karşısına oturtan anne babalar ne büyük bir günah işlemiş olurlar (32)! **Şüphe yok ki** bir zaman sonra sevgisiz, geçimsiz; paylaşmayı, affetmeyi, gülüp mutlu olmayı bilmeyen çocuklar bulurlar evlerinde (33).” (Sonuç)

Belirteçle Yapılan Bağlama Ögeleri

Metinde rastlanılan artgönderim ilişkilerinden biri de belirteçle yapılan artgönderimdir.

“**Çok geçmeden** karşınızdaki adamın, elindeki makinenin aşığı, mahkûmu ve mecburu olduğunu anlarsınız (3).”

3. cümledeki “çok geçmeden” zaman belirteci, bilgisayara aşırı düşkün olan kişilerin kısa süre içinde tanınabildiğini anlatır.

“**Artık** ‘modern’ insanın ikinci eli, gözü, kulağı olmuştur bilgisayar (8).”

8. cümledeki “artık” zaman belirteci, önceki cümlelerde sözü edilen, bilgisayarın bir yardımcı olduğunu gerçeğini belirtir.

“Bu şaşkınlık ona, “bütün işlerini tuşlara dokunarak halledebilme” gücüne sahip olduğu havasını verir, işte **burası**, onun insanlar arasında el ayak çekip kendi dünyasının duvarları arsında kapandığı yerdir (19).”

19. cümledeki “burası” yer belirteci, metnin izleği ile ilgilidir.

“Teknolojinin ürünü olan araçlar, **insanı insandan uzaklaştırmaya başladığı anda** efendiliğini ilan etmiş olur (23).”

23. cümledeki “insanı insandan uzaklaştırmaya başladığı anda” zaman belirteci, yazarın tezine vurgu yapar.

“**Bir yaşa kadar** çocuklar bilgisayardan uzak tutulmalıdır kanaatimce (28)...”

28. cümledeki “bir yaşa kadar” zaman belirteci, yazarın çocuklara karşı gösterdiği duyarlılıkla ilgilidir.

“**Daha** sokak oyunlarının o baştan çıkarıcı zevkini tatmadan, tabiatın harikulade dilini çözüp kuşların, balıkların ve çiçeklerin adını bile bellemeden; arkadaş edinmeyi, sevmeyi, paylaşmayı, şarkı söylemeyi öğrenmeden günlerini loş odalarda, sözde zekâ geliştirici bilgisayar oyunları ile geçirmemeli çocuklar (29).”

29. cümledeki “daha” zaman belirteci, bilgisayarla tanışmadan önce yapılması gerekenlerin varlığını gösterir.

“Hayalleri gelişmeli **önce**, tabiatı ve insanı tanımalıdır (30).”

30. cümledeki “önce” zaman belirteci, ilk olarak yapılması gereken bir işi ortaya koyar.

“Çocuklarını iyilik yaptıklarını sanarak **dünyayı henüz tanımaya başladıklarında** onları bilgisayar karşısına oturtan anne babalar ne büyük bir günah işlemiş olurlar (32)!”

32. cümledeki “dünyayı henüz tanımaya başladıklarında” zaman belirteci, çocukların yaşamındaki önemli bir kesiti vurgular.

“Şüphe yok ki **bir zaman sonra** sevgisiz, geçimsiz; paylaşmayı, affetmeyi, gülüp mutlu olmayı bilmeyen çocuklar bulurlar evlerinde (33).”

33. cümledeki “bir zaman sonra” zaman belirteci, kaçınılmaz bir sonucu belirtir.

“Tanıştırmayın onu, **zamanı gelince** bir köle olarak kullansın çocuklar (40).”

40. cümledeki “zamanı gelince” zaman belirteci, henüz gerçekleşmemiş bir durumu gösterir.

“**Şimdilik** tabiatla, kitaplarla, insanlarla doldursunlar dünyalarını (41)...”

41. cümledeki “şimdilik” zaman belirteci, içinde bulunulan gelişim dönemini belirtir.

Kelime Bağdaşıklığı

1. cümle: 2, 3, 13 ve 18. cümleler arasında kelime bağdaşıklığı ilişkisinden söz edilebilir.

“**Bilgisayar meraklılarının** konuşmalarına hiç tanık oldunuz mu bilmem (1). **Programlardan,** oynadıkları **oyunlardan,** **bilgisayar dünyasındaki yeni gelişmelerden** öyle **heyecanla** söz ederler; bunları öyle **ballandıra ballandıra** anlatırlar ki siz, bilgisayar denen nesnenin harikulade efsanevi bir yaratık olduğuna inanmaya başlarsınız (2). Çok geçmeden karşınızdaki adamın, **elindeki makinenin aşığı, mahkûmu ve mecburu** olduğunu anlarsınız (3). **Bilgisayar âşıkları,** ellerinin altındaki aleti, işlerini kolaylaştıran bir köle olarak görmüyor gibi geliyor bana (13). Gönlnü, hayallerini ve zamanını makinesine hasreden **bilgisayar meftunu,** sınırsız işlem kabiliyetleri karşısında şaşkına döner (18).”

1. cümledeki bilgisayar sözcüğü ile 2. cümledeki “program”, “oyun”, “bilgisayar dünyasındaki gelişmeler” sözcük ve sözcük grupları, aynı kavram alanına girmektedir. Ayrıca “bilgisayar meraklıları”, “elindeki makinenin âşığı, mahkûmu ve mecburu”, “heyecan”, “ballandıra ballandıra”, “bilgisayar âşıkları”, “bilgisayar meftunu” sözcük grupları da birbiriyle ilgilidir.

2. cümle: 4, 5, 6, 9, 14 ve 26. cümleler arasında kelime bağdaşıklığı ilişkisinden söz edilebilir.

“Programlardan, oynadıkları oyunlardan, bilgisayar dünyasındaki yeni gelişmelerden öyle heyecanla söz ederler; bunları öyle ballandıra ballandıra anlatırlar ki siz, bilgisayar denen nesnenin **harikulade efsanevi bir yaratık** olduğuna inanmaya başlıyorsunuz (2).

Övgüleri ve tasvirlerinin parlaklığı, sevgilisinin **meziyetlerini** nazmeden divan şairinin **marifetlerinden** pek aşağı kalası değildir(4). Anlayacağınız, bilgisayar onlar için **mağrur bir sevgilidir** (5). **Meraklılarının meftunu oldukları bu “medeniyet harikası”nı** hafife aldığımız sanılmasın(6). Ama bütün marifetlerine rağmen bir makinedir o (9). Marifetlerinin çokluğu, bu “aleti” bir teknoloji ürünü olmaktan çıkarıp meraklılarının gözünde **“olağanüstü güçlerle donanmış harikulade yaratık”** mevkiine yükseltmiş adeta (14). Fakat bilgisayarı **“insanüstü” bir nesne** konumuna çıkarıp bütün zamanını onun başında geçirenlerin, eşyanın soğuk ve derin yalnızlığına düştüklerini; hayallerini işletmek yerine, çağdaş bir köleliği benimsediklerini söyleyebiliriz (26).”

7. cümle ile 8. cümle arasında kelime bağdaşıklığı ilişkisi söz konusudur.

“O, insanoğlunun işini kolaylaştıran, zamanını bereketlendiren ve hafızasının yükünü hafifleten **hatırı sayılır bir “yardımcı”**dır (7). Artık **“modern” insanın ikinci eli, gözü, kulağı** olmuştur bilgisayar (8).”

9. cümle → 10, 11, 12, 13. cümle arasında kelime bağdaşıklığı ilişkisi söz konusudur.

“Ama bütün marifetlerine rağmen bir **makinedir** o (9). Makine ise olsa olsa **kölesi** olur insanın (10). Ahmet Haşim, bir yazısında **‘Zamanımızın kölesi makinedir’**. der (11). ‘İnsan, daha az çalışmak, daha az yorulmak ve manevi zevklere de hasretmek üzere daha çok boş zaman kazanmak için makineyi **icat etmiştir** (12).’ Bilgisayar âşıkları, **ellerinin altındaki aleti, işlerini kolaylaştıran bir köle** olarak görmüyor gibi geliyor bana (13).”

15. cümle → 16. cümle arasında kelime bağdaşıklığı ilişkisi söz konusudur.

“Denilebilir ki makine **“efsanevi”leştikten** sonra insan, yavaş yavaş onun kölesi olmaya durur (15). **Hayranlık** bir çeşit **“kutsama”**ya dönüşür (16).”

18. cümle ile 19. cümle arasında, 19. cümle ile 20, 22. cümleler arasında kelime bağdaşıklığı ilişkisi söz konusudur.

“Gönlünü, hayallerini ve zamanını makinesine hasreden bilgisayar meftunu, **sınırsız işlem kabiliyetleri** karşısında şaşkına döner (18). Bu şaşkınlık ona, “**bütün işlerini tuşlara dokunarak halledebilme**” **gücüne** sahip olduğu havasını verir, işte burası, **onun insanlar arasında el ayak çekip kendi dünyasının duvarları arsında kapandığı yerdir** (19). Bilgisayarı ve o (20)... ‘**Bir sen, bir ben, bir de o mai deniz**’ (22)...”

23. cümle ile 26. cümle arasında kelime bağdaşıklığı ilişkisi söz konusudur.

“Teknolojinin ürünü olan araçlar, **insanı insandan uzaklaştırmaya** başladığı anda efendiliğini ilan etmiş olur (23). Fakat bilgisayarı “**insanüstü**” bir nesne konumuna çıkarıp bütün zamanını onun başında geçirenlerin, **eşyanın soğuk ve derin yalnızlığına_düşüklerini**; hayallerini işletmek yerine, çağdaş bir köleliği benimsediklerini söyleyebiliriz (26).”

29. cümle ile 30, 31, 36, 38, 41. cümleler arasında kelime bağdaşıklığı ilişkisi söz konusudur.

“Daha sokak **oyunlarının** o baştan çıkarıcı **zevkini** tatmadan, **tabiatın** harikulade dilini çözüp **kuşların, balıkların ve çiçeklerin** adını bile bellemeden; **arkadaş** edinmeyi, sevmeyi, **paylaşmayı**, şarkı söylemeyi öğrenmeden günlerini loş odalarda, sözde zekâ geliştirici bilgisayar oyunları ile geçirmemeli çocuklar (29). **Hayalleri** gelişmeli önce, tabiatı ve **insanı** tanımalıdır (30). **Koşup oynamayı**, acı çekmeyi, **mutlu olmayı** öğrenmeli; **sınırsız gökyüzü mavisini** görmeli, çiçeklerin kokularını, **suyun ve rüzgârın sesini** hissetmeliler (31). Salıverin çocuğu tabiata (36)!” Salıverin çocukları gün ışıklarına, salıverin oyunlara, **şarkılara ve kalabalıklara** (38). Şimdilik tabiatla, **kitaplarla**, insanlarla doldursunlar dünyalarını (41)...”

33. cümle ile 34. cümle arasında kelime bağdaşıklığı ilişkisi söz konusudur.

“Şüphe yok ki bir zaman sonra **sevgisiz, geçimsiz; paylaşmayı, affetmeyi, gülüp mutlu olmayı bilmeyen çocuklar** bulurlar evlerinde (33). **Yalnız, yapayalnız çocuklar** (34)...”

Metinde Yinelenen Ögeler

Her metin yapısının temel bir izleği vardır. Metnin alt birimi sayılan cümleler, bağlam içinde değer kazanır. Cümleler arası bağıntıyı, bağlamda var olan kişi, durum veya nesnelerin belirli bir düzene göre yinelenmesi sağlar. Günay (2007: 60)'a göre yinelenen sözcükler, her zaman aynı sözcükle olmayabilir; sözcüğün eş anlamlısı, yakın anlamlısı veya çağrıştıran sözcükle yapılabilir.

“Bilgisayar Yalnızlığı” metninde “harikulade, efsanevi bir yaratık”, “mağrur bir sevgili” “medeniyet harikası”, “hatırı sayılır bir yardımcı”, “olağanüstü güçlerle donanmış harikulade yaratık”, “manevi zevklere hasretmek için boş zaman kazandıracak olan araç” sözcük öbekleri, özellikle bilgisayar için kullanılmaktadır. Yazar, bu sanatlı anlatımıyla okuyucunun, metnin izleğini kavramasını sağlamaktadır. “Bilgisayar meraklıları”, “bilgisayar âşıkları”, “bilgisayar meftunu” sözcük öbekleri ise metinde bilgisayar aşırı düşkün olanları anlatmada kullanılmıştır. Metinde “bilgisayar” sözcüğünün 16 kez kullanılması, metnin izleği açısından önemlidir.

Bilgisayar Yalnızlığı Metnin Tutarlılık Görünümleri

Karşılaştırma

1. paragrafta: “Övgüleri ve tasvirlerinin parlaklığı, sevgilisinin meziyetlerini nazmeden divan şairinin marifetlerinden pek aşağı kalası değildir (4). Anlayacağınız, bilgisayar onlar için mağrur bir sevgilidir (5).”

Yazar, bilgisayar meraklılarının bilgisayarı övmesi ile divan şairlerinin sevgiliyi yüceltmesi arasında benzerlik kurarak karşılaştırma yapar. Burada, bilgisayarın “mağrur bir sevgili”ye benzetilmesi, yine divan şiiri ile ilgilidir.

3. paragrafta: “Bilgisayar âşıkları, ellerinin altındaki aleti, işlerini kolaylaştıran bir köle olarak görmüyor gibi geliyor bana (13). Marifetlerinin çokluğu, bu “aleti” bir teknoloji ürünü olmaktan çıkarıp meraklılarının gözünde “olağanüstü güçlerle donanmış harikulade yaratık” mevkiine yükseltmiş âdeta (14).”

Yazar, daha önceden dile getirdiği, bilgisayarı yaşamı kolaylaştıran bir araç olarak gören bakış açısı ile bilgisayar âşıklarının bakış açılarını karşılaştırmaktadır.

4. paragrafta: “Teknolojinin ürünü olan araçlar, insanı insandan uzaklaştırmaya başladığı anda efendiliğini ilan etmiş olur (23). Ne yazık ki onların insana dokunan elleri, gülümseyen yüzleri ve sıcak kalp atışları yoktur (24).”

Yazar, teknoloji ürünü olan araçların insana dokunan ellerinin, gülümseyen yüzlerinin ve sıcak kalp atışlarının olmadığını söyleyerek metnin derin yapısında bu tür araçlar ile insanın varlığının oluşturduğu durum arasında karşılaştırma yapmaktadır.

5. paragrafta: “Hele çocuklar (27)! Bir yaşa kadar çocuklar bilgisayardan uzak tutulmalıdır kanaatimce (28)...” Burada yazar, özellikle çocukların, bilgisayarla belli bir döneme kadar ilişkisinin olmaması gerektiğini belirterek çocukları, öteki bireylerden (yetişkinlerden) ayrı tutmuştur. Bu, yazarın çocuk duyarlığı, çocuk eğitimi ve psikolojisi konusundaki bilgi düzeyiyle ilgili olabilir.

Örneklendirme-Özelleştirme

Metinde yer alan örneklendirmeler aşağıda belirtilmiştir:

1. paragrafta: “**Bilgisayar meraklılarının** konuşmalarına hiç tanık oldunuz mu bilmem (1). Programlardan, oynadıkları oyunlardan, bilgisayar dünyasındaki yeni gelişmelerden öyle heyecanla söz ederler; bunları öyle ballandıra ballandıra anlatırlar ki siz, bilgisayar denen nesnenin harikulade efsanevi bir yaratık olduğuna inanmaya başlarsınız (2). Çok geçmeden **karşınızdaki adamın**, elindeki makinenin âşığı, mahkûmu ve mecburu olduğunu anlarsınız (3).”

Yazar, tezini okura benimsetmek için bilgisayar meraklılarının aşırı tutumlarına yer verir. “Ballandıra ballandıra” ikilemesi, harikulade efsanevi bir yaratık, elindeki makinenin âşığı, mahkûmu ve mecburu benzetmeleri, anlatımı etkileyici kılar. 2. cümledeki karşınızdaki adam sözcük grubu bilgisayar meraklılarını temsil etmektedir.

2. paragrafta: Yazar, bilgisayarın temelde insana yararlı bir araç olduğunu söylerken Ahmet Haşim’in sözlerine yer verir. “Ahmet Haşim, bir yazısında “Zamanımızın kölesi makinedir.” der (11). “İnsan, daha az çalışmak, daha az yorulmak ve manevi zevklere de hasretmek üzere daha çok boş zaman kazanmak için makineyi icat etmiştir (12).” Bu sözler, yazarın tezini güçlendirmektedir.

3. paragrafta: Yazar, bilgisayarı ölçsüzce kullanmanın insanı yalnızlaştırdığı tezini ortaya koyarken Ahmet Haşim’in “O Belde” şiirindeki bir dizeyi anar: “ Bir sen, bir ben, bir de o mai deniz (22) ...”

6. paragrafta: “Hele çocuklar (27)! Bir yaşa kadar çocuklar bilgisayardan uzak tutulmalıdır kanaatimce (28)...”

Yazar, bilgisayarla ilişki içinde olmaması gerekenler arasında özellikle çocukları göstererek özelleştirmeye başvurur.

7. paragrafta: “Çocuklarını iyilik yaptıklarını sanarak dünyayı henüz tanımaya başladıklarında onları bilgisayar karşısına oturtan anne babalar ne büyük bir günah işlemiş olurlar (32)! Şüphe yok ki bir zaman sonra sevgisiz, geçimsiz; paylaşmayı, affetmeyi, gülüp mutlu olmayı bilmeyen çocuklar bulurlar evlerinde (33). Yalnız, yapayalnız çocuklar (34)...”

Kimi çocukların yaşadığı mutsuzluk, yalnızlık, anne babalarının bilgisayar konusundaki tutumları örneklendirilerek açıklanır.

8. paragrafta: Yazar, çocukların doğaya, yaşamın güzelliklerine karşı isteklendirmek gerektiğini anlatırken J. Jean Rousseau (Jan J. Russo)’nun bir sözüne yer verir: “Salıverin çocuğu tabiata (36)!”

Genelleştirme

Cümleler arasındaki tutarlılık sağlanırken genelleştirmeye de başvurulur. Yazar, iletisini somutlaştırmada genelleştirmeden yararlanır.

Metinde yer alan genelleştirmeler aşağıda belirtilmiştir:

“Bilgisayar meraklılarının konuşmalarına hiç tanık oldunuz mu bilmem (1).”

“Programlardan, oynadıkları oyunlardan, bilgisayar dünyasındaki yeni gelişmelerden öyle heyecanla söz ederler; bunları öyle ballandıra ballandıra anlatırlar ki siz, bilgisayar denen nesnenin harikulade efsanevi bir yaratık olduğuna inanmaya başlıyorsunuz (2).”

“Anlayacağınız, bilgisayar onlar için mağrur bir sevgilidir (5).”

“O, insanoğlunun işini kolaylaştıran, zamanını bereketlendiren ve hafızasının yükünü hafifleten hatırı sayılır bir “yardımcı”dır (7).”

“Artık “modern” insanın ikinci eli, gözü, kulağı olmuştur bilgisayar (8).”

“Ama bütün marifetlerine rağmen bir makinedir o (9).”

“Makine ise olsa olsa kölesi olur insanın (10).”

“Bilgisayar âşıkları, ellerinin altındaki aleti, işlerini kolaylaştıran bir köle olarak görmüyor gibi geliyor bana (13).”

“Marifetlerinin çokluğu, bu “aleti” bir teknoloji ürünü olmaktan çıkarıp meraklılarının gözünde “olağanüstü güçlerle donanmış harikulade yaratık” mevkiine yükseltmiş âdeta (14).”

“Denilebilir ki makine “efsanenevi”leştikten sonra insan, yavaş yavaş onun kölesi olmaya durur (15).”

“Hayranlık bir çeşit “kutsama”ya dönüşür (16).”

“Manevi zevklere hasretmek için boş zaman kazandıracak olan araç”, zamanı bütün bütün tüketen bir canavar olur” (17).”

“Gönlünü, hayallerini ve zamanını makinesine hasreden bilgisayar meftunu, sınırsız işlem kabiliyetleri karşısında şaşkına döner (18).”

“Teknolojinin ürünü olan araçlar, insanı insandan uzaklaştırmaya başladığı anda efendiliğini ilan etmiş olur (23).”

“Fakat bilgisayarı “insanüstü” bir nesne konumuna çıkarıp bütün zamanını onun başında geçirenlerin, eşyanın soğuk ve derin yalnızlığına düştüklerini; hayallerini işletmek yerine, çağdaş bir köleliği benimsediklerini söyleyebiliriz (26).”

“Bir yaşa kadar çocuklar bilgisayardan uzak tutulmalıdır kanaatimce (28)...”

“Çocuklarını iyilik yaptıklarını sanarak dünyayı henüz tanımaya başladıklarında onları bilgisayar karşısına oturtan anne babalar ne büyük bir günah işlemiş olurlar (32)!”

“Şüphe yok ki bir zaman sonra sevgisiz, geçimsiz; paylaşmayı, affetmeyi, gülüp mutlu olmayı bilmeyen çocuklar bulurlar evlerinde (33).”

Neden-Sonuç İlişkisi

Metinde neden-sonuç ilişkisi belirten cümleler aşağıda belirtilmiştir:

1. paragrafta: “Bilgisayar meraklılarının konuşmalarına hiç tanık oldunuz mu bilmem (1). Programlardan, oynadıkları oyunlardan, bilgisayar dünyasındaki yeni gelişmelerden öyle heyecanla söz ederler; bunları öyle ballandıra ballandıra anlatırlar ki siz, bilgisayar denen nesnenin harikulade efsanevi bir yaratık olduğuna inanmaya başlarsınız (2). Çok geçmeden karşınızdaki adamın, elindeki makinenin aşığı, mahkûmu ve mecburu olduğunu anlarsınız (3).”

Bu cümlelerde bilgisayar meraklılarının bilgisayar dünyasındaki gelişmelerden heyecanla, ballandıra ballandıra söz etmeleri neden; bilgisayarın harikulade, efsanevi bir yaratık olduğuna inanmaya başlama sonuçtur. Ayrıca karşıdaki kişinin, elindeki makinenin âşığı, mahkûmu ve mecburu olduğunu anlama da bir başka sonuçtur.

3. paragrafta: “Marifetlerinin çokluğu, bu “aleti” bir teknoloji ürünü olmaktan çıkarıp meraklılarının gözünde “olağanüstü güçlerle donanmış harikulade yaratık” mevkiine yükseltmiş âdeta (14). Denilebilir ki makine “efsane nevi”leştikten sonra insan, yavaş yavaş onun kölesi olmaya durur (15). Hayranlık bir çeşit “kutsamaya dönüşür (16). ‘Manevi zevklere hasretmek için boş zaman kazandıracak olan araç’, zamanı bütün bütün tüketen bir canavar olur (17).”

Bu bölümde bilgisayarın marifetlerinin çokluğu neden, “olağanüstü güçlerle donanmış harikulade yaratık” mevkiine yükselmesi sonuçtur. Makinenin (bilgisayar) efsanevileşmesi neden, insanın onun kölesi olmaya ve hayranlığın bir çeşit “kutsama”ya dönüşmesi, bilgisayarın zamanı bütün bütün tüketen bir canavar olması sonuçtur. Aynı paragrafta geçen “Gönlünü, hayallerini ve zamanını makinesine hasreden bilgisayar meftunu, sınırsız işlem kabiliyetleri karşısında şaşkına döner (18). Bu şaşkınlık ona, “bütün işlerini tuşlara dokunarak halledebilme” gücüne sahip olduğu havasını verir, işte burası, onun insanlar arasında el ayak çekip kendi dünyasının duvarları arsında kapandığı yerdir (19).” cümlelerinde bilgisayar meftununun şaşkına dönmesi sonuç, bilgisayarın sınırsız işlem kabiliyetleri nedendir. Ayrıca bu şaşkınlık neden, “bütün işlerini tuşlara dokunarak halledebilme” gücüne sahip olduğu havasını vermesi ise sonuçtur.

5. paragrafta: “Akli başında bilgisayar kullanıcılarına hatta bu makineye “ölçülü” bir aşkla bağlı olanlara sözümüz olmaz (25). Fakat bilgisayarı “insanüstü” bir nesne konumuna çıkarıp bütün zamanını onun başında geçirenlerin, eşyanın soğuk ve derin yalnızlığına düştüklerini; hayallerini işletmek yerine, çağdaş bir köleliği benimsediklerini söyleyebiliriz (26).”

İnsanların bilgisayarı “insanüstü” bir nesne konumuna çıkarıp bütün zamanını onun başında geçirmeleri neden, eşyanın soğuk ve derin yalnızlığına düşmeleri sonuçtur.

6. paragrafta: “Bir yaşa kadar çocuklar bilgisayardan uzak tutulmalıdır kanaatimce (28)... Daha sokak oyunlarının o baştan çıkarıcı zevkini tatmadan, tabiatın harikulade dilini çözüp kuşların, balıkların ve çiçeklerin adını bile bellemeden; arkadaş edinmeyi, sevmeyi, paylaşmayı, şarkı söylemeyi öğrenmeden günlerini loş odalarda, sözde zekâ geliştirici bilgisayar oyunlarıyla geçirmemeli çocuklar (29). Hayalleri gelişmeli önce, tabiatı ve insanı tanınalıdır (30). Koşup oynamayı, acı çekmeyi, mutlu olmayı öğrenmeli; sınırsız gökyüzü mavisini görmeli, çiçeklerin kokularını, suyun ve rüzgârın sesini hissetmeliler (31).”

28. cümledeki sonuç bildiren, çocukların bilgisayardan uzak tutulması gerektiği yargısının nedenleri 30, 31 ve 32. cümlelerde verilmiştir.

7. paragrafta: “Çocuklarını iyilik yaptıklarını sanarak dünyayı henüz tanımaya başladıklarında onları bilgisayar karşısına oturtan anne babalar ne büyük bir günah işlemiş olurlar (32)! Şüphe yok ki bir zaman sonra sevgisiz, geçimsiz; paylaşmayı, affetmeyi, gülüp mutlu olmayı bilmeyen çocuklar bulurlar evlerinde (33). Yalnız, yapayalnız çocuklar (34)...”

Bu cümlelerde anne babaların çocuklarını erken yaşta bilgisayar karşısına oturtması neden; sevgisiz, geçimsiz; paylaşmayı, affetmeyi, gülüp mutlu olmayı bilmeyen çocuklar bulmaları sonuçtur. Yazarın, bu cümlelerde yer alan neden-sonuç ilişkisi yoluyla okura tezini kabul ettirmeye yönelik ikna edici anlatımlara başvurduğu görülmektedir.

Bilgisayar Yalnızlığı Metninin Yorumlanması

Bilgisayar Yalnızlığı metni, metin tipleri sınıflamasında kanıtlayıcı metin tipleri arasında görülür. Kanıtlayıcı metinlerin işlevlerini Günay (2007: 328), iki şekilde sınıflar: Kanıtlama işlevinde yazar, metniyle okura bir iletiyi benimsetmeye çalışır. Polemik işlevi ise yazarın tezi dışındaki düşünceleri farklı yaklaşımları kullanarak ikna edici anlatımlar sunar.

Bilgisayar Yalnızlığı metnine bağdaşıklık ilişkileri kapsamında bakıldığında gönderim ilişkilerine, özellikle artgönderim ilişkilerine sıkça başvurulduğu görülür. Artgönderim ilişkileri kurularak okurun zihninde durumun canlı tutulması sağlanır. Metindeki artgönderim ve öngönderim ilişkileri, izleği ve iletiyi canlı tutmaktadır. Subaşı (2003: 31), kavramların sürekli işlenmesini, metnin konusunu belirginleştiren temel yollardan bir sayar.

Yazarın, okurdan benimsemesini istediği ileti, bilgisayarı bilinçli ve ölçülü kullanmak gerektiğidir. Metnin başlığı derin yapıya gönderimde bulunur. Buna göre bilgisayarı bilinçli ve ölçülü kullanmak bireyi, ona bağımlı duruma getirir. Bu da yalnızlığı kaçınılmaz kılar.

Denemede sözü edilen bilgisayar meraklıları, aşırı tutumlarıyla okurun benimsememesi gerek davranışları sergilemektedir. Yazar, özellikle bu ölçsüz ve bilinçsiz yaklaşımları kullanarak başka deyişle tersinleme yoluyla okuyucuyu inandırmaya çalışır. “Akli başında bilgisayar kullanıcılarına hatta bu makineye “ölçülü” bir aşkla bağlı olanlara sözümüz olmaz (25).” diyerek kendi bakış açısını ortaya koyar. Çocuklara özel bir duyarlılıkla yaklaşan yazar, onların öncelikle hayatı, insanı, tabiatı, kitapları tanınması gerektiğini belirtir.

Metnin 8. sınıf ders kitabında yer alması, okur kitlesinin veya hedef kitlenin çocuk/gençler olduğunu gösterir. Bu metinde hedef kitleden örnekleri algılayıp bilgisayarın yaşamı kolaylaştıran bir araç olduğunu bilmesi, onu bilinçli ve ölçülü kullanması beklenir. Ters durumda yalnızlığa ve mutsuzluğa mahkûm olunacağı gösterilir.

Bilgisayar Yalnızlığı metni kanıtlayıcı metin tipine uygun, dilbilgisel bağdaşıklıkla olan, mantıksal düzeni tutarlı bir metindir. Bilgisayar ve bilgisayar meraklıları için kullanılan “harikulade, efsanevi bir yaratık”, “mağrur bir sevgili” “medeniyet harikası”, “hatırı sayılır bir yardımcı”, “olağanüstü güçlerle donanmış harikulade yaratık”, “manevi zevklere hasretmek için boş zaman kazandıracak olan araç”; “bilgisayar meraklıları”, “bilgisayar âşıkları”, “bilgisayar meftunu” söz öbekleri yazarın kullandığı sanatlı anlatımı göstermesi açısından önemlidir. Metinde yer alan “eşyanın soğuk ve derin yalnızlığı” tamlaması ve yapılan örneklendirmeler, bağlama uygunluğu ve yerindeliği sağlayan öğelerdir.

Sonuç

Metin dilbilimin verileri doğrultusunda çözümlenen **Bilgisayar Yalnızlığı** metninden hareketle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Kanıtlayıcı metin planına göre oluşturulan ve deneme türünde yazılan **Bilgisayar Yalnızlığı** metni; 41 cümle, 497 sözcük ve 8 paragraftan oluşmaktadır. Metinde art gönderimlere sıkça yer verilmesi, bağdaşıklığı sağlamak amacının yanı sıra dil ekonomisi ile de ilgilidir. Özellikle adil kullanılarak yapılan yoğun gönderimlerin metni tutarlı kılmaya yardımcı olduğu söylenebilir. Ayrıca metnin, anlam ve mantık bağlantısı açısından tutarlı olduğu anlaşılmaktadır.

Yazar; karşılaştırma, örneklendirme/özelleştirme, genelleştirme ve neden sonuç ilişkilerinden yararlanarak metnin bölümleri arasında anlam bütünlüğünü ve mantık düzenini sağlamıştır.

Bilgisayar Yalnızlığı metninde bilgisayar için kullanılan “harikulade, efsanevi bir yaratık”, “mağrur bir sevgili”, “medeniyet harikası”, “hatırı sayılır bir yardımcı”, “olağanüstü güçlerle donanmış harikulade yaratık”, “manevi zevklere hasretmek için boş zaman kazandıracak olan araç” söz öbekleri ile; bilgisayar bağımlılarını anlatan “bilgisayar meraklıları”, “bilgisayar âşıkları”, “bilgisayar meftunu” söz öbekleri sanatlı bir söyleyişi göstermektedir. Anlatısal metinlerde sıkça rastlanan dilin estetik/şiirsel işlev ile kullanımına, kanıtlayıcı bir metinde de rastlanması, yazarın üslup özellikleriyle ilişkili olabilir.

Bilgisayar Yalnızlığı metninde savunulan bilgisayarın yaşamı kolaylaştıran bir araç olmakla birlikte, onu bilinçli ve ölçülü kullanmanın gerekliliği, bu konuda anne babaların çocukları belli bir yaşa kadar bilgisayardan uzak tutup onların tabiatı, kuşları, balıkları, kitapları, insanları tanımalarına ve sevmelerine fırsat tanımak gerektiği tezi, hedef kitlede eleştirel düşünme becerisini geliştirecek yapıdadır.

Bu çalışma; kanıtlayıcı metinlerin çözümlenmesinde metin dilbilimin olanaklarından yararlanmanın işlevsel olduğunu, bu yolla metin çözümlenmesine yeni bakış açıları kazandırılabilirliğini, okuma biçimlerinde görüldüğü gibi, çözümlene biçiminde de değişik yolları denemenin zenginleştirici olduğunu göstermiştir.

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan (1998), **Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi**.

AKSAN, Doğan (2006), **Her Yönüyle Dil**, 4. Baskı, Ankara: TDK Yayınları. Ankara: Engin Yayınevi.

AYATA-ŞENÖZ, Canan (2005) **Metindilbilim ve Türkçe**, İstanbul: Multilingual Yayınları.

COŞKUN, Eyyup (2005), **İlköğretim Öğrencilerinin Kanıtlayıcı Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

DEMİR, Sezgin (2008), **İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar Türkçe Ders Kitaplarındaki Öykülerin Metin Dilbilimsel Yöntemlerle İncelenmesi ve Bu Metinlerin Öğrencilerin Anlama Düzeylerine Etkisi (Malatya İli Örneği)** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÜNAY, Doğan (2007), **Metin Bilgisi**, İstanbul: Multilingual Yayınları.

ÖZKAN, Bülent (2004). **Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in "Onikiye Bir Var" Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümler**", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13/1, s.168

SUBAŞI-UZUN, Leylâ (1995), **Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı**, Ankara: Simurg Yayınları.

ŞAHİN, Derya (2011). **İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8**, İstanbul: Tav Yayınları.

TDK, **Türkçe Sözlük** (2005), 10. Baskı, Ankara: TDK Yayınları.

YAVUZER, H. (2004). **Okul Çağı Çocuğu**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

YILMAZ, Engin (2010), **Uygulamalı Metin Bilgisi**, Ankara: Pegem Akademi Yayınları